

HIJERARHIJSKA LJESTVICA IZVORA EUROPSKOG GRAĐANSKOG PROCESNOG PRAVA NA PODRUČJU EUROPSKOG GRAĐANSKOG SUDOVANJA

*Prof. dr. sc. Vilim Bouček **

UDK: 340.130:341.95(4)EU
347.91/.95(4)EU
339.923:061.1](4)EU
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: lipanj 2013.

U radu se prezentira i analizira hijerarhijska ljestvica izvora europskog građanskog procesnog prava pri čemu se utvrđuje njihov odnos, a zatim i odnos izvora europskog građanskog procesnog prava spram ostalih izvora međunarodnog građanskog procesnog prava na području država članica EU-a te određene iznimke od utvrđenih hijerarhijskih razina. Na taj način ustrojena hijerarhijska ljestvica pravnih izvora pokazuje slojevitost izvora važećeg međunarodnog građanskog procesnog prava na području država članica EU-a. Također, ovaj rad može poslužiti nadležnom hrvatskom sucu u primjeni izvora međunarodnog građanskog procesnog prava u rješavanju privatnopravnih situacija s prekograničnim (EU) i međunarodnim obilježjem.

Ključne riječi: hijerarhijska ljestvica, izvori europskog građanskog procesnog prava, Ugovor iz Lisabona iz 2007.

I. UVOD

1. Prigodna napomena

U prigodi životnog jubileja prof. dr. sc. Mihajla Dike ovim se radom želimo pridružiti svim onima kolegicama i kolegama koji dragom nam Profesoru izražavaju iskrene kolegijalne čestitke i želje za svako dobro u njegovu osobnom životu i daljnjem profesionalnom radu. U svojem sam pak radnom vijeku imao veoma sretnu prigodu upoznati se s učiteljem, komentorom i poštovanim kolegom prof.

* Dr. sc. Vilim Bouček, profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg maršala Tita 14, Zagreb

dr. sc. Mihajlom Dikom te mu u ovoj za sve nas posebnoj prigodi zahvaljujem na svim darovanim gestama njegove općeljudske dobrote na kojoj podlozi je i izrastao njegov cjelokupni respektabilni znanstveni, stručni i posebice nastavnički rad.

2. Opće napomene

Međunarodno građansko procesno pravo (dalje u tekstu: MGPP)¹ na području država članica Europske unije uređeno je nacionalnim autonomnim

¹ MGPP (u širem smislu) označuje sve one odredbe građanskog procesnog prava koje uređuju “međunarodne” pravne situacije, kao norme o sudskoj nadležnosti (sudbenost) i međunarodnoj sudskoj nadležnosti, pravnom položaju stranca u sudskom postupku, postupovne posebitosti u predmetima s inozemnim (međunarodnim) obilježjem, priznanje stranih odluka i međunarodnu pravnu pomoć (usp. Kropholler, *Internationales Privatrecht*, 6. izmijenjeno izdanje, Tübingen, 2006. (dalje u tekstu: IPR), str. 587). MGPP je “istodobno dio međunarodnog privatnog prava” (dalje u tekstu: MPP); usp. Nagel; Gottwald, *Internationales Zivilprozessrecht*, 6. prerađeno izdanje, Köln, 2007. (dalje u tekstu: Internationales Zivilprozessrecht), str. 4, kao i Siehr, *Internationales Privatrecht, Deutsches und europäisches Kollisionsrecht für Studium und Praxis*, Heidelberg, 2001. (dalje u tekstu: IPR), str. 569, te Posch, *Bürgerliches Recht, Band VII, Internationales Privatrecht*, 4. izdanje, Wien, New York, 2008., str. 4). Riječ je, dakle, kao i u slučaju suvremenih nacionalnih zakona o MPP-u te u pravu EU-a o MPP-u blisko i funkcionalno povezanom s odredbama MGPP-a. Istoznačnica u poredbenom pravu za europsko MPP je europsko kolizijsko pravo, a taj pojam uz odredbe o mjerodavnom pravu obuhvaća i norme MGPP-a (usp. Basedow, *Die Vergemeinschaftung des Kollisionsrecht nach dem Vertrag von Amsterdam*, u: Baur; Mansel, *Systemwechsel im europäischen Kollisionsrecht*, München, 2002., str. 19, te Siehr, *IPR*, str. 568 – 569). U belgijskom, francuskom i talijanskom pravu, kao i u pravnim poredcima država *common lawa*, izraz MPP označava sveukupnost pravnih normi koje uređuju privatnopravne odnose s međunarodnim obilježjem, što uvijek uključuje i MGPP (usp. Sonnenberger, *Internationales Privatrecht, Einleitung*, u: *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Band 10, Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche - Internationales Privatrecht* (Redakteur Sonnenberger), 4. izdanje, München, 2006., str. 11, te Dicey; Morris; Collins, *The Conflict of Laws*, Volume 1, 14th ed., London, 2006., str. 4, kao i Cheshire; North, *Private International Law* (priredili: North; Fawcett), 13. izdanje – pretisak, London, Edinburgh, 2004., str. 3 i 7 – 8) U hrvatskoj pravnoj doktrini Sajko MGPP ubraja u susjedna područja MPP-a, ali istodobno ističe njegovu usku povezanost s MPP-om i proučavanje MGPP-a kako u hrvatskom, tako i u poredbenom pravu, unutar MPP-a (Sajko, *Međunarodno privatno pravo*, 5. izdanje, Zagreb, 2009., str. 14). Vuković i Kunštek nude argumente za tri različita stajališta prema kojima MGPP pripada GPP-u, odnosno čini samostalnu pravnu granu te sastavni dio MPP-a (usp. Vuković; Kunštek, *Međunarodno građansko postupovno pravo*, Zagreb, 2005. (dalje u tekstu: MGPP), str. 8 – 9). U ovom radu MGPP i EUGPP treba shvatiti kao sastavnicu MPP-a (u širem smislu) odnosno pojma EUMPP, u kojem su MGPP i EUGPP sustavi pravnih normi koji uz odredbe o mjerodavnom pravu za privatnopravne situacije s međunarodnim obilježjem (MPP u užem smislu) čine MPP odnosno EUMPP (usp. Bouček, *Europsko međunarodno privatno pravo u eurointegracijskom procesu i harmonizacija hrvatskog međunarodnog privatnog prava*, Zagreb, 2009. (dalje u tekstu: Europsko MPP), str. 7 – 8).

pravom, dijelom međunarodnim ugovorima i europskim građanskim procesnim pravom (dalje u tekstu: EUGPP). Odredbe EUGPP-a važna su sastavnica odredaba prava EU-a o pravosudnoj suradnji u građanskim stvarima² kojima se pridonosi izgradnji EU-a kao prostora slobode, sigurnosti i pravde³ i time istodobno pospješuje sloboda kretanja ljudi kao važna temeljna sloboda u EU-u⁴ koja je, pak, osnova za jednu od glavnih pravopolitičkih odrednica EU-a, a to je izgradnja njezina unutarnjeg tržišta.⁵

Za razumijevanje i pravilno tumačenje EUGPP-a, uz mnoga druga važna pitanja, također je potrebno utvrditi i hijerarhijsku ljestvicu raznih izvora MGPP-a na području EU-a. U tu svrhu ćemo u nastavku, u drugom dijelu ovoga rada, navesti sve vrste pravnih izvora na području država članica EU-a i objasniti odnos EUGPP-a i nacionalnog MGPP-a. U trećem dijelu, okosnici ovog rada, pokušat ćemo odrediti hijerarhijsku ljestvicu i objasniti odnos izvora EUGPP-a te u četvrtom dijelu rada prikazati njihov odnos spram ostalih izvora MGPP-a na području država članica EU-a te navesti određene iznimke od utvrđenih hijerarhijskih razina, sve to uz prikaz relevantne sudske prakse Suda EU-a (dalje u tekstu: Europski sud). Na kraju ovoga rada ponudit ćemo zaključak.

II. IZVORI MEĐUNARODNOG GRAĐANSKOG PROCESNOG PRAVA NA PODRUČJU DRŽAVA ČLANICA EU-a

1. Vrste pravnih izvora MGPP-a na području EU-a

MGPP na području država članica EU-a nalazi se, kako smo već naveli, u normama nacionalnog autonomnog MGPP-a. Ono je u većem ili manjem opsegu kodificirano u odredbama zakona o građanskom postupku ili normama posebnih nacionalnih zakona, a može biti sadržano i u običajnom pravu.

² Vidi čl. 81. Ugovora o funkcioniranju (načinu rada) EU-a (dalje u tekstu: UFEU) koji s Ugovorom o EU-u (dalje u tekstu: UEU) čini Lisabonski ugovor od 13. prosinca 2007. Njegov puni naziv je Lisabonski ugovor kojim se mijenjaju i dopunjuju Ugovor o Europskoj uniji i Ugovor o osnivanju Europske zajednice (dalje u tekstu: Lisabonski ugovor), objavljen u OJ EU 2007 C 306 od 17. prosinca 2007. Konsolidirani tekst UEU-a i UFEU-a objavljen je u OJ EU C 115 od 9. svibnja 2008. Lisabonski je ugovor stupio na snagu 1. prosinca 2009. i čini legislativnu okosnicu važećeg prava EU-a. Vidi više o tome Craig, *The Lisbon Treaty, Law, Politics, and Treaty Reform*, Oxford, New York, 2010. (dalje u tekstu: *The Lisbon Treaty*).

³ Vidi čl. 67. UFEU-a.

⁴ Vidi čl. 45. UFEU-a.

⁵ Vidi čl. 26. UFEU-a. Isto je određeno i odredbama UEU-a: "Unija uspostavlja unutarnje tržište." (čl. 3. st. 3.).

Na području EU-a kao izvori MGPP-a na snazi su i mnogi višestrani i dvostrani međunarodni ugovori. Osim navedene tradicionalne podjele, međunarodne ugovore možemo podijeliti i na europske ugovore i međudržavne ugovore.⁶

Europski su ugovori, za razliku od međudržavnih, međunarodni ugovori kojih je stranka EU, a mogu biti zaključeni unutar EU-a ili između EU-a i trećih država ili međunarodnih organizacija (čl. 216. UFEU-a). Europski ugovori čine dio europskog prava koje se u pravilu neposredno primjenjuje u državi članici EU-a.

Međudržavni ugovori međunarodni su ugovori između država članica EU-a i države članice ili država članica i trećih država (izvan EU-a). Oni su rezultat međuvladine suradnje država i pod određenim pretpostavkama koje određuje država (npr. potvrđivanje u nacionalnom parlamentu) čine dio unutarnjeg pravnog poretka države članice tog međunarodnog ugovora.⁷

Između izvora MGPP-a, kao pokazatelj procesa komunitarizacije⁸, sve veću važnost imaju odredbe EUGPP-a. Norme europskog primarnog prava sadržane u odredbama UFEU-a i to kao temeljne slobode (čl. 18., 20. i 21. UFEU-a) i tržišne slobode (čl. od 34. do 36., čl. 45., 49., 54., 56. i 63. UFEU-a) bitno utječu na tumačenje i primjenu odredaba MGPP-a na području EU-a. Istu pravnu vrijednost kao i navedene norme UFEU-a imaju i procesne odredbe Povelje EU-a o temeljnim pravima od 7. prosinca 2000., prilagođene u Strasbourgu 12. prosinca 2007. (dalje u tekstu: Povelja EU-a o temeljnim pravima)⁹, a njima se po istoj najvišoj hijerarhijskoj važnosti mogu pridružiti i temeljna procesna prava koja jamči Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1950. (dalje u tekstu: Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava).¹⁰

⁶ O međunarodnim ugovorima kao izvorima MPP-a u EU-u od 1958. do 2010. vidi u: Bouček, *Međunarodni ugovori – izvori međunarodnog privatnog prava na području Europske unije*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 61, br. 6, 2011., str. 1795 – 1836.

⁷ To znači da se pregovori, sklapanje, postupak potvrđivanja i druge pretpostavke za njihovo pravno djelovanje i valjanost (npr. objavljivanje) uređuju nacionalnim pravom države članice EU-a.

⁸ Vidi o tome Bouček, *Europsko MPP*, str. 19 – 22.

⁹ OJ EU 2007 C 303.

¹⁰ Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda donesena je u Rimu 4. studenoga 1950. Kao međunarodni ugovor stupila je na snagu 4. studenoga 1953., a za Republiku Hrvatsku 5. studenoga 1997. (Vidi Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 18/1997, pročišćeni tekst: Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 6/1999; ispravak: Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 8/1999). Prema izmjenama Protokolom br. 11. Europska konvencija o ljudskim pravima na snazi je od 1. studenog 1998., a s izmjenama od 17. svibnja 2002. (BGBl. 2002 II, str. 1055, 1081). Konvencija je dopunjavana s 14 dodatnih protokola od kojih je 13 na snazi. Vidi o tome Sajko (ur.), *Izbor međunarodnih ugovora Vijeća Europe*, Za-

Težište odredaba EUGPP-a nalazi se prema percepciji pravne javnosti u normama europskog sekundarnog prava sadržanima u uredbama EU-a (čl. 288. st. 2. UFEU-a) koje je inaugurirao, a zatim i afirmirao Ugovor iz Amsterdama iz 1997. nakon stupanja na snagu 1. svibnja 1999.¹¹ Otada je i formalnopravno EUGPP postalo pravo (tadašnjeg) EZ-a.¹² Stupanjem pak na snagu Ugovora iz Lisabona iz 2007. EUGPP je počevši od 1. prosinca 2009. postalo pravo EU-a, pri čemu je uredba EU-a i nadalje ostala dominantan izvor europskog sekundarnog prava.¹³

I dok se uredbom postiže unifikacija EUGPP-a, za harmonizaciju EUGPP-a važne su smjernice ili direktive (čl. 288. st. 3. UFEU-a) koje u odnosu na uredbu u EUGPP-u imaju tek suplementirajuću funkciju.

2. Odnos EUGPP-a i nacionalnog MGPP-a

Pitanje odnosa europskog i nacionalnog prava¹⁴, pa analogno tome i odnosa EUGPP-a i autonomnog MGPP-a, nikada nije bilo izravno uređeno pisanom normom sadržanom u osnivačkim ugovorima, kao ni odredbom važećeg Lisabonskog ugovora. Navedeno pitanje razriješio je Europski sud. Na temelju tumačenja (*ex*) čl. 10. Ugovora o osnivanju Europske zajednice (dalje u tekstu: UEZ)¹⁵, prvotno članak 5. Rimskog ugovora¹⁶, Europski je sud

greb, 2001., str. 27, kao i Lapaš; Šošić (ur.), (suradnici: Bakotić; Ibler; Seršić; Vajić; Vukas), *Međunarodno javno pravo – Izbor dokumenata*, III. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb, 2005., str. 418.

¹¹ Usp. Stone, *EU Private International Law, Harmonization of Laws*, Cheltenham, 2006. (dalje u tekstu: EU PIL), str. 4.

¹² Vidi o tome Mansel, *Zum Systemwechsel im europäischen Kollisionsrecht nach Amsterdam und Nizza*, u: Baur; Mansel, *Systemwechsel im europäischen Kollisionsrecht*, München, 2002., str. 5.

¹³ Usp. Craig, *The Lisbon Treaty*, str. 250, te Hess, *Europäisches Zivilprozessrecht*, Heidelberg, 2010., str. 28, kao i Bieber, *Europarecht, Textausgabe*, 20. izdanje, Baden-Baden, 2010., str. 12 i 15.

¹⁴ Vidi o tome Craig; De Búrca, *EU Law – Text, Cases and Materials*, Fifth Edition, Oxford, New York, 2011. (dalje u tekstu: EU Law), str. 256 – 300.

¹⁵ BGBl. 1957 II str. 766 i 1958 II str. 64. Njegov izvorni naziv je Ugovor o osnivanju Europske ekonomske zajednice. Potpisan je u Rimu 25. ožujka 1957., a stupio je na snagu 1. siječnja 1958. Odredbom članka G Ugovora o Europskoj uniji od 7. veljače 1992. (ABl. C 191 od 29. srpnja 1992.) Rimski ugovor mijenja naziv u Ugovor o osnivanju Europske zajednice, koji se kolokvijalno skraćeno naziva Ugovor o EZ-u, za razliku od Ugovora o EU-u, i zajedno su do stupanja na snagu Lisabonskog ugovora tvorili pravne temelje EU-a.

¹⁶ Čl. 10. Zadaće i obveze država članica: “Države članice poduzimat će sve prikladne mjere, opće ili posebne, s ciljem ispunjenja obveza koje proizlaze iz ovog ugovora ili djelovanja organa Zajednice. One će se uzdržati od poduzimanja bilo kakvih mjera koje bi mogle ugroziti ostvarivanje ciljeva ovog ugovora.”

odredio izravnu primjenu odredaba prava EZ-a kad isti pravni odnos uređuju nacionalne pravne odredbe države članice i pravo (tadašnjeg) EZ-a te prednost prava EZ-a (danas prava EU-a) spram nacionalnog prava država članica tadašnjeg EZ-a.¹⁷ Ta prednost, koja vrijedi i za pravne akte europskog sekundarnog prava¹⁸, proizlazi iz općih pravnih načela tadašnjeg prava EZ-a.¹⁹

Za razliku od dosadašnje europske legislativne prakse u donošenju pravnih akata, Ugovorom o europskom Ustavu iz 2004.²⁰ prvi je put u novijoj eurointegracijskoj povijesti bila određena prednost europskog spram nacionalnog prava. Štoviše, bilo je istaknuto da ne samo europski Ustav, već i cjelokupno europsko pravo ima prednost pred nacionalnim pravom država članica (čl. I-6. Ugovora o europskom Ustavu). Budući da je Ugovor o europskom Ustavu iz 2004. doživio političkopravnu smrt, aktualnost odnosa europskog i nacionalnog prava opetovano je izražena i u kasnijoj presudi Europskog suda u kojoj se potvrđuje nadređenost prava EZ-a spram nacionalnog prava.²¹

Donošenjem Lisabonskog ugovora 2007. i njegovim stupanjem na snagu 1. prosinca 2009. odredba *ex* čl. 10. UEZ-a ukinuta je, a sadržajno joj odgovarajuća važeće odredbe čl. 4. st. 3. UEU-a.²²

¹⁷ Vidi Presuda Europskog suda iz 1963., Case 26/62, ECR I at 15, CMLRev., 1963., str. 105, u predmetu *Van Gend en Loos c/a Nederlandse Administratie der Belastingen*; presuda Europskog suda od 15. srpnja 1964., Case 6/64, ECR 586 at 586-587, (1964), kao i EuGH, Slg. 1964, 1251, 1270, kao i CMLRev., 1964., str. 425 i 456, u predmetu *Costa Flaminio c/a ENEL* te kasnija presuda Europskog suda od 17. prosinca 1970., Rs. 11/70, Slg. 1970., 1125, 1135, paragraf 3. presude u predmetu *Internationale Handelsgesellschaft c/a Einfuhr- und Vorratsstelle Getreide*; presuda Europskog suda od 9. ožujka 1978., Rs. 106/77, Slg. 1978., 629, 644, paragrafi 17. i 18. presude u predmetu *Simmenthal II*; presuda Europskog suda od 8. ožujka 1979., Rs. 130/78, Slg. 1979, 867, u predmetu *Salumificio di Cornuda* i presuda Europskog suda od 19. lipnja 1990., Rs. C-213/89, Slg. 1990., I-2433, 2473, paragraf 18. presude u predmetu *Factortame* i dr.

¹⁸ Usp. Kropholler, *Europäisches Zivilprozessrecht, Kommentar zu EuGVO, Lugano-Übereinkommen und Europäischem Vollstreckungstitel*, 8. izmijenjeno i prošireno izdanje, Frankfurt am Main, 2005., str. 36.

¹⁹ Usp. Kropholler, *IPR*, str. 73.

²⁰ OJ EU 2004 C 310/01.

²¹ Vidi Presuda Europskog suda od 18. srpnja 2007., Rs. C-119/05., paragraf 63. presude u predmetu *Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianato c/a Lucchini SpA*.

²² "U skladu s načelom iskrene suradnje i uz puno uzajamno poštivanje, Unija i njezine države članice međusobno se pomažu pri obavljanju zadaća određenih odredbama Ugovora.; Države članice poduzimaju sve odgovarajuće mjere, opće ili posebne, da bi osigurale ispunjavanje obveza koje izlaze iz Ugovora ili su rezultat akata institucija Unije.; Države članice podržavaju Uniju ispunjavajući svoje zadaće i ne poduzimaju bilo kakve mjere koje bi mogle ugroziti postizanje ciljeva Unije." (čl. 4. st. 3. UEU-a).

Polazeći od navedenog, možemo zaključiti da je na temelju ustaljene sudske prakse Europskog suda i nacionalnih sudova država članica nadređenost europskog prava spram nacionalnog prava država članica EU-a postalo opće pravno načelo Unije²³ koje treba primijeniti i u određivanju odnosa EUGPP-a i nacionalnog MGPP-a na području EU-a.

III. HIJERARHIJSKA LJESTVICA I SPECIFIČNOSTI POJEDINIH IZVORA EUMGPP-a

1. Europsko primarno pravo

Prvo mjesto u hijerarhijskoj ljestvici izvora EUGPP-a, a time i MGPP-a na području EU-a, zauzimaju odredbe primarnog prava EU-a sadržane u odredbama UFEU-a, i to temeljnim slobodama (čl. 18., 20. i 21. UFEU-a) i tržišnim slobodama (čl. od 34. do 36., čl. 45., 49., 54., 56. i 63. UFEU-a). To su norme prava EU-a koje bitno utječu na tumačenje i primjenu odredaba MGPP-a na području EU-a.²⁴

S njima su, počevši od primjene Lisabonskog ugovora, i formalnopravno izjednačena procesna jamstva Povelje EU-a o temeljnim pravima (čl. 47.) i temeljna procesna prava koja jamči Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava (čl. 6., 8. i 13.).²⁵

1.1. Opća zabrana diskriminacije – opće pravno načelo EU-a

U eurointegracijskom procesu EZ je prerastao u EU.²⁶ Cilj EZ-a, izgradnja zajedničkog tržišta, Ugovorom iz Lisabona zamijenjen je novim ciljem u EU-u, a to jest uspostavljanje unutarnjeg tržišta. I bivši i sadašnji ciljevi EZ-a/EU-a ostvaruju se uspostavljanjem slobodnog kretanja osoba, robe, usluga i kapitala, a to su temeljne slobode na kojima počiva pravni ustroj današnjeg

²³ Usp. Oppermann; Classen; Nettesheim, *Europarecht*, 4. izdanje, München, 2009. (dalje u tekstu: *Europarecht*), str. 201 – 203.

²⁴ Vidi više o tome Bruiner, *Der Einfluss der Grundfreiheiten auf das Internationale Privatrecht*, Frankfurt am Main, 2003., i Bouček, *Europsko MPP*, str. 147 – 224.

²⁵ Craig, *The Lisbon Treaty*, str. 133.

²⁶ Lisabonski ugovor “označuje novu fazu u procesu ostvarenja sve tješnje unije naroda Europe.” (čl. 1. st. 2. UEU-a), a njegovim stupanjem na snagu Europska unija zamjenjuje i nasljeđuje Europsku zajednicu (čl. 1. st. 3. UEU-a) jer otada Europska unija ima pravnu osobnost (čl. 47. UEU-a).

EU-a.²⁷ Primjenjujući i uzimajući u obzir navedene temeljne slobode EU-a, država članica EU-a morala je, uz neka prava i pogodnosti, preuzeti i specifične obveze. Te obveze država članica EU-a mogu značiti i određena ograničenja nacionalnih pravnih pravila, pa tako i onih koja uređuju MGPP. Navedene temeljne slobode proizlaze iz opće zabrane diskriminacije kao načela prava EU-a sadržanog u čl. 18. UFEU-a. Zbog toga je važno utvrditi kako se opća zabrana diskriminacije²⁸ kao odredba europskog primarnog prava odražava na nacionalno autonomno MGPP kao i na europsko sekundarno pravo.

Bitan kriterij koji nacionalne odredbe MGPP-a moraju poštovati jest opća zabrana diskriminacije prema kojoj je unutar “opsega primjene Ugovora i ne dovodeći u pitanje njihove posebne odredbe, zabranjena svaka diskriminacija na temelju državljanstva” (čl. 18. st. 1. UFEU-a).²⁹

Čl. 18. UFEU-a kao važeća odredba europskog primarnog prava izravno je utjecao npr. na promjenu postupovnih odredaba njemačkog građanskog parničnog postupka, nakon što je Europski sud utvrdio postojanje diskriminacije.³⁰ Bivši paragraf 110. st. 1. njemačkog Zakona o građanskom postupku (ZPO) obvezivao je tužitelja kao stranog državljanina, iako je bio državljanin države članice EU-a, na zahtjev tuženika osigurati parnične troškove (*cautio iudicatum solvi*). Navedenu odredbu njemačkog Zakona o građanskom postupku njemački je zakonodavac izmijenio zbog otvorene diskriminacije, određivši davanje aktorske kaucije zavisnim od činjenice ima li tužitelj redovito boravište u EU-u ili nema.³¹

Dakle, na području država članica EU-a zabranjeno je državljanima drugih država članica EU-a nametati one obveze koje ne moraju ispunjavati vlastiti državljani.³²

²⁷ Općenito o temeljnim slobodama i pravu EU-a vidi Barnard, *The Substantive Law of the EU – The Four Freedoms*, Oxford, 2004.

²⁸ Vidi o tome Craig; De Búrca, *EU Law*, str. 538 – 541, i Hartley, *The Foundations of European Community Law*, sixth edition, Oxford, 2007., str. 131.

²⁹ Ex čl. 12. (ex čl. 6. st. 1.) UEZ-a.

³⁰ Vidi presudu Europskog suda od 1. srpnja 1993., Rs. C- 20/92., Slg. 1993., I-3777, kao i EuZW 1993., str. 514, te EWS 993., str. 289, u predmetu Hubbard c/a Hamburger te presudu Europskog suda od 20. ožujka 1997., Rs. C-323/95., Slg. 1997., I-1711, kao i NJW 1998., str. 2127, u predmetu Hayes c/a Kronenberger.

³¹ Usp. Bouček, *Utjecaj temeljnih sloboda iz Ugovora o osnivanju EZ na međunarodno privatno pravo*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 55, br. 5, 2005. (dalje u tekstu: *Utjecaj temeljnih sloboda na MPP*), str. 1247.

³² Usp. Presudu Europskog suda od 1. srpnja 1993., Rs. C-20/92., Slg. 1993., I-3777, u predmetu Hubbard c/a Hamburger i presudu Europskog suda od 26. rujna 1996., Rs. C-43/95., Slg. 1996., I-4661, u predmetu Data Delecta Aktiebolag.

Osim otvorene diskriminacije na temelju državne pripadnosti, koja je izrije-
kom u čl. 18. UFEU-a zabranjena, postoji i skrivena diskriminacija³³ kojom se
također vrijeđa opća zabrana diskriminacije ako je ona rezultat primjene nekog
drugog razlikovnog kriterija koji također ima diskriminirajući učinak. Takva
skrivena diskriminacija postoji onda kad odredba nacionalnog prava države
članice EU-a određuje kriterij koji njezini državljani u pravilu ispunjavaju, a
stranci u pravilu ne ispunjavaju³⁴, odnosno u onom slučaju kada se razlika
temelji na onim obilježjima koja su karakteristična za određene pretpostavke
koje trebaju ispuniti određene kategorije fizičkih osoba, kao npr. za strance i
njihovo prebivalište.³⁵ Ipak, neće postojati takva diskriminacija ako određeno
razlikovno obilježje ima svoje opravdanje u materijalno-pravnim odredbama
tog istog pravnog sustava.³⁶

Postojanje skrivenih diskriminacija utvrdio je Europski sud u bivšoj odredbi
paragrafa 917. st. 2. njemačkog Zakona o građanskom postupku. Naime, plje-
nidba stvari prema odredbi njemačkog Zakona o građanskom postupku odre-
đuje se ako postoji opasnost da bi bez nje ovrha odluke bila spriječena ili bitno
otežana (paragraf 917. st. 1.). Prema istom izvoru dovoljan razlog za pljenidbu
postoji ako se odluka mora izvršiti u inozemstvu (paragraf 917. st. 2. prva reče-
nica). Međutim, navedenu odredbu Europski sud proglasio je protivnom pravu
EZ-a jer je prema odredbama bivše Bruxelleske konvencije o sudskoj nadlež-
nosti, priznanju i ovrši odluka u građanskim i trgovačkim predmetima od 27.
rujna 1968. (dalje u tekstu: BK)³⁷, odnosno današnje (Bruxelleske) Uredbe
Vijeća br. 44/2001. o sudskoj nadležnosti, priznanju i ovrši odluka u građan-
skim i trgovačkim predmetima od 22. prosinca 2000. (dalje u tekstu: BU I)³⁸
i Luganske konvencije o nadležnosti i ovrši sudskih odluka u građanskim i
trgovačkim predmetima iz 1988. (dalje u tekstu: Luganska konvencija)³⁹ ovrha
stranih odluka donesenih u drugoj državi članici EU-a u istom stupnju pojed-
nostavljena kao i ovrha domaćih odluka.⁴⁰ Njemački zakonodavac uskladio je

³³ U njemačkom jeziku istoznačnica za skrivenu diskriminaciju (njem. *versteckte Diskriminierung*) postoji izraz "*verschleierte Diskriminierung*" (usp. Thun-Hohenstein; Cede; Hafner, *Europarecht*, 4. izdanje, Wien, 2003., str. 147).

³⁴ Kao primjer navodi se pretpostavka petogodišnjeg prebivališta u određenoj državi.

³⁵ Kropholler, *IPR*, str. 73.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ Vidi ABl. EG 1998 C 27/3.

³⁸ Vidi ABl. EG 2001 L 12/1.

³⁹ BGBl. 1994 II, str. 2658, 3772.

⁴⁰ Presuda Europskog suda od 10. veljače 1994., Rs. C-398/92. Slg. 1994., I, 467, kao i NJW, 1994, str. 1271, u predmetu Mund & Fester.

odredbu paragrafa 917. st. 2. Zakona o građanskom postupku dopunom navedene odredbe, određivši da se prva rečenica, st. 2. paragrafa 917. ne odnosi na odluke kojih se ovrha provodi na temelju odredaba BK-a i LK-a (paragraf 917. st. 2. druga rečenica). Time se dakle jasno određuje da se rečenica prva st. 2. paragrafa 917. njemačkog Zakona o građanskom postupku ne odnosi na pljenidbu kad je objekt ovrhe ovršna isprava donesena u državi članici EU-a. Rečenica prva st. 2. paragrafa 917. njemačkog Zakona o građanskom postupku, *argumentum a contrario*, odnosi se samo na ovršne isprave donesene u trećim državama, izvan EU-a, a za ovršne isprave sadržane u odlukama donesenim na području EU-a vrijede samo opći razlozi za pljenidbu navedeni u st. 1. paragrafa 917.⁴¹

Polje primjene zabrane diskriminacije prošireno je Ugovorom iz Amsterdama davanjem širokog jamstva građanstvu Unije i slobodi kretanja, ne povezujući ovu posljednju s gospodarskom djelatnošću (čl. 20. i 21. UFEU-a – *ex* čl. 17. i 18. UEZ-a). Status građanstva Unije u čl. 18. u vezi s čl. 12. UEZ-a (važeći čl. 20. u vezi s čl. 18. UFEU-a) dao je svim pripadnicima država članica EU-a u okviru polja primjene UEZ-a pravo na jednakost u postupanju.⁴²

Na temelju sudske prakse Europskog suda i dosadašnjih razmatranja možemo zaključiti da načelo zabrane diskriminacije na specifičan način utječe na nacionalni MGPP države članice EU-a te kao načelo prava EU-a ulazi u javni poredak svake države članice EU-a.

Osim načela zabrane diskriminacije za tumačenje i primjenu MGPP-a, kao odredbe europskog primarnog prava, imaju važnost i temeljne tržišne slobode.

1.2. Temeljne tržišne slobode u UFEU-u

Temeljne tržišne slobode su izričaj i konkretizacija opće zabrane diskriminacije u UFEU-u. U odnosu na članak 18. UFEU-a one su specijalne norme kojima se:

- izriče zabrana količinskih ograničenja u trgovinskoj razmjeni država članica EU-a i time pospešuje sloboda kretanja robe (čl. 34. i 35.)
- proklamira slobodno kretanje radnika radi zapošljavanja (čl. 45.)
- određuje ukidanje ograničenja prava poslovnog nastana (čl. 49. i 54.)

⁴¹ Usp. Bouček, *Utjecaj temeljnih sloboda na MPP*, str. 1248.

⁴² Vidi presudu Europskog suda od 11. srpnja 2002., Rs. C-224/98. Slg. 2002 I-6191, paragraf 28. presude u predmetu D' Hoop. Usp. Oppermann; Classen; Nettesheim, *Europarecht*, str. 303.

- jamči sloboda pružanja usluga (čl. 56.) i
- slobodan promet kapitala i tekućih plaćanja (čl. 63.).

U konkurenciji primjene načela nediskriminacije i temeljnih sloboda najprije će se primijeniti temeljne slobode, jer se načelo nediskriminacije primjenjuje samo ako ne predleži primjena navedenih posebnih odredaba.⁴³

Kako sloboda poslovnog nastana iz čl. 49. i 54. UFEU-a (ex čl. 43. i 48. UEZ-a) može utjecati na nacionalno MGPP, vidljivo je iz predmeta *Überseering* o kojem je u postupku temeljem čl. 234. Ugovora o EZ-a, a u povodu zahtjeva njemačkog Saveznog suda, odlučivao Europski sud⁴⁴ o pitanju treba li čl. 43. i 48. Ugovora o EZ-u interpretirati da gubitak poslovnog nastana znači gubitak pravne i stranačke sposobnosti trgovačkog društva, kada trgovačko društvo koje je valjano osnovano u državi članici, zbog prijenosa svojega stvarnog sjedišta glavne uprave u drugu državu, po pravu države premještaja u njoj gubi pravnu, odnosno stranačku sposobnost.⁴⁵ U presudi *Überseering* Europski sud drži da bi bila riječ o “negiranju slobode osnivanja” ako nizozemsko trgovačko društvo, koje je valjano osnovano po nizozemskom pravu i po njemu ima poslovnu sposobnost, ne bi i nadalje bilo sposobno, zbog premještanja svojega stvarnog sjedišta u Njemačku, po pravu koje bi primjenom teorije stvarnog sjedišta tu istu pravnu i stranačku sposobnost izgubilo.⁴⁶ To ograničavanje slobode poslovnog nastana iz čl. 43. i 48. Ugovora o EZ-u također se ne čini opravdanim jer pravna osoba u državi novog (stvarnog) sjedišta gubi pravnu i poslovnu sposobnost, što se predvidivo ne može opravdati i s aspekta eventualne primjene zaštitne klauzule iz čl. 46. Ugovora o EZ-u.⁴⁷

⁴³ Presuda Europskog suda od 1. srpnja 1993., Rs. C-20/92., Slg. 1993., I-3777, kao i EuZW 1993., str. 514, te EWS 993., str. 289, u predmetu Hubbard c/a Hamburger.

⁴⁴ Presuda Europskog suda od 5. studenoga 2002., Rs. C-2008/00., ZIP, 2002., paragraf 75., kao i NJW 2002., str. 3614, u predmetu *Überseering BV c/a Nordic Construction Company Baumanagement GmbH*.

⁴⁵ Konkretno, nizozemsko trgovačko društvo, koje je valjano osnovano po nizozemskom pravu i po kojem ima poslovnu sposobnost, uz zadržavanje svojega statutarnog sjedišta u Nizozemskoj, premješta svoje stvarno sjedište glavne uprave u Njemačku. *Überseering* u Njemačkoj tuži građevinskog poduzetnika radi uklanjanja nedostataka u gradnji. Međutim, tužba je kao nedopuštena odbijena s obrazloženjem da nizozemsko društvo nema pravnu, pa slijedom toga ni stranačku sposobnost u smislu paragrafa 50. st. 1. njemačkog Zakona o građanskom postupku.

⁴⁶ Vidi paragraf 81. presude *Überseering* te NJW 2002., str. 3616.

⁴⁷ Tom presudom Europskog suda otvorena je, još izrazitije, mogućnost napuštanja teorije stvarnog sjedišta koja prema mnogobrojnim stajalištima doktrine ima karakter ograničenja kretanja poduzetnika na unutarnjem tržištu EU-a.

Dakle, ako slobodu nastana kao temeljnu slobodu u odredbama europskog primarnog prava promatramo s aspekta MGPP-a, tada možemo zaključiti da *ex čl. 43. i 48. UEZ-a*, a time i važeće odredbe čl. 49. i 54. UFEU-a znače da se pravna, pa onda i stranačka sposobnost stranog trgovačkog društva (osnovanog izvan države foruma po stranom pravu države članice EU-a) treba neposredno priznati, i to se načelno ne može poricati, pa ni onda kada to trgovačko društvo na njezinu području ostvaruje svoju gospodarsku aktivnost.⁴⁸

Osim nacionalnih odredaba MGPP-a država članica EU-a i odredbe EU-GPP-a sadržane u europskom sekundarnom pravu moraju biti ocjenjivane mjerilima temeljnih sloboda i temeljnih prava EU-a.⁴⁹ To znači da se i sekundarno pravo EU-a mora interpretirati shodno primarnom pravu EU-a.⁵⁰ U tom je smislu nacionalni sud države članice EU-a ovlašten odbiti primjenu odredaba europskog sekundarnog prava ako bi njegova primjena ograničavala slobodu kretanja presuda kao važnu pretpostavku za slobodu kretanja ljudi.⁵¹

1.3. Temeljna ljudska prava i slobode – opća pravna načela Unije

Istu hijerarhijsku razinu kao i (*obiter dicta*) norme europskog primarnog prava u UFEU-u imaju među izvorima EUGPP-a procesne odredbe Povelje EU-a o temeljnim pravima (čl. 47.) budući da “Unija priznaje prava, slobode i načela” sadržana u navedenoj Povelji (čl. 6. st. 1. UEU-a). Takvu, pak, istu pravnu vrijednost imaju i opća pravna načela Unije⁵² sadržana u temeljnim pravima (čl. 6., 8. i 13.) koja jamči Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava (čl. 6. st. 3. UEU-a).⁵³

⁴⁸ Na temelju presude Europskog suda od 5. studenoga 2002. u predmetu *Überseering* njemački Savezni sud donio je presudu 13. ožujka 2003. u kojoj je dosljedno primijenio izrečeno stajalište Europskog suda prema kojem je SR Njemačka, kao i svaka država članica EU-a, dužna priznati pravnu osobnost trgovačkog društva koje je valjano osnovano u drugoj državi članici. Vidi više o tome Wooldrige, *Überseering: Freedom of Establishment of Companies Affirmed*, *European Business Law Review*, vol. 14, br. 3, 2003., str. 234.

⁴⁹ Presuda Europskog suda od 3. rujna 2008., Rs. C-402/05 P i Rs. C-415/05., Slg. 2008., I-6351, paragraf 278. presude u predmetu P, *Kadi und Al Barakaat Foundation*.

⁵⁰ Presuda Europskog suda od 28. ožujka 2000., Rs. C-7/98., Slg. 2000., I 1935, paragrafi 25. i 29. presude u predmetu *Krombach c/a Bamberski*. Vidi više o tome u ovom radu *infra*, pod III. 1.3. i tekst uz bilješke 60 – 68.

⁵¹ Usp. Hess; Emrk, *Grundrechte-Charta und europäisches Zivilverfahrensrecht*, u: *FS Jayme*, München, 2004., str. 356.

⁵² Usp. Craig; De Búrca, *EU Law*, str. 103.

⁵³ Vidi više o tome u Bouček, *Europsko MPP*, str. 125 – 145.

U sustav zaštite ljudskih prava na području EU-a Povelja EU-a o temeljnim pravima donijela je minimalistički određen katalog temeljnih prava koja obvezuju institucije i tijela EU-a i države članice. Odredbama Povelje ni na koji se način ne proširuju nadležnosti Unije utvrđene Ugovorima (čl. 6. st. 2. UEU-a). Ako Povelja EU-a o temeljnim pravima sadržava prava koja odgovaraju pravu zajamčenom Europskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava, značenje i doseg tih prava bit će isti kao u (toj) Konvenciji (čl. 53. st. 2. Povelje EU-a o temeljnim pravima). Po tom pravnom temelju Europski sud kao “motor integracije” EU-a može donositi odluke sukladno sudskoj praksi Europskog suda za ljudska prava u Strasbourgu.

Za MGPP na području EU-a među raznovrsnim procesnim odredbama Povelje posebnu važnost ima čl. 47. Njime se, naime, jamči pravo na učinkovit (djelotvoran) pravni lijek (čl. 47. st. 1.), pravo na pravično suđenje (čl. 47. st. 2.) i pravo na pravnu pomoć (čl. 47. st. 3.). Shodno sudskoj praksi Europskog suda to znači da su nacionalni sudovi država članica EU-a kao decentralizirani sudovi EU-a u primjeni europskog prava obvezani primjenjivati zajamčena temeljna procesna prava.⁵⁴ U tom smislu nacionalni sudovi su, štoviše, obvezni podržavati pravni sustav koji uistinu jamči pravično suđenje.⁵⁵

Navedene odredbe MGPP-a sadržane u Povelji EU-a o temeljnim pravima komplementarne su s procesnim temeljnim pravima zajamčenim Europskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava, koja proizlaze iz ustavnih tradicija zajedničkih državama članicama i čine opća pravna načela Unije (čl. 6. st. 3. UEU-a).

Europska konvencija o ljudskim pravima temelji se na načelu dvostruke enumeracije.⁵⁶ Njome se, kao prvo, štite samo određena “klasična” temeljna prava koja se izrijeком navode u čl. 2. – 12. Konvencije te Protokolu uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda od 20. ožujka 1952.⁵⁷ Protokolu

⁵⁴ Presuda Europskog suda od 29. siječnja 2008., Rs. C-275/06., Rs. C 257/06., Slg. 2008., I-271, paragraf 68. presude u predmetu *Productores de Música de España Promusicae c/a Telefonica de España S.A.U.*

⁵⁵ Vidi sudsku praksu Europskog suda navedenu u ovom radu *infra*, u bilješkama br. 75 i 78 – 82 i tekst uz njih.

⁵⁶ Engel, *Ausstrahlungen der Europäischen Menschenrechtskonvention auf das Kollisionsrecht*, *Rabels Zeitschrift*, vol. 53, 1989., str. 6.

⁵⁷ Vidi Protokol uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda od 20. ožujka 1952., prema izmjenama Protokolom br. 11 (Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 18/1997 i pročišćeni tekst u Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 6/1999).

br. 4⁵⁸, Protokolu br. 6⁵⁹ i Protokolu br. 7⁶⁰. Kao drugo, samo jedan dio tih (klasičnih) prava obuhvaća ujedno i odredbe MGPP-a (i privatna prava) koja se štite.⁶¹ Za EUGPP najvažnije su odredbe čl. 6., 8., 13. i 14. Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava jer one u tom segmentu europskog procesnog prava čine opća pravna načela Unije.

Europski je sud Konvenciju o ljudskim pravima početno navodio kao pomoćni izvor na koji se poziva pri vlastitom određivanju sadržaja temeljnih prava na području EU-a.⁶²

Za afirmaciju ljudskih prava u kontekstu MGPP-a posebnu važnost imala je već spomenuta presuda Krombach.⁶³ U predmetu Krombach⁶⁴ Europski

⁵⁸ Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 6/1999.

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ To su npr. čl. 6. (pravo na pravično (pošteno) suđenje), čl. 8. (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života), čl. 11. (sloboda okupljanja i udruživanja), čl. 12. (pravo na brak), čl. 13. (pravo na učinkovit (djelotvoran) pravni lijek), čl. 14. (zabrana diskriminacije) u Europskoj konvenciji o ljudskim pravima, kao i čl. 1. (zaštita vlasništva) u Protokolu uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1952. te čl. 1. (zabrana dužničkog zatvora) u Protokolu br. 4 i čl. 2. (pravo na žalbu u kaznenim predmetima), čl. 3. (naknada štete zbog pogrešne presude), čl. 4. (pravo da se ne bude dva puta suđen ili kažnjen u istoj stvari) u Protokolu br. 7. Prava iz čl. 2. i 4. Protokola br. 7 navodimo također jer ona mogu biti povezana s privatnopravnim situacijama kad se u kaznenom postupku vodi i adhezijski u kojem se odlučuje o građanskopravnom zahtjevu.

⁶² Vidi presudu Europskog suda od 27. lipnja 2006., Rs. C/540/03., Slg. 2006., I-5769, paragraf 35. presude u predmetu Parlament c/a Rat kao i presuda Europskog suda od 28. ožujka 2000., Rs. C-7/98., Slg. 2000., I-1935, paragraf 26. presude u predmetu Krombach c/a Bamberski.

⁶³ Protiv gospodina Krombacha osumnjičenog za ubojstvo četrnaestogodišnje djevojke, francuske državljanke i kćeri gospodina Bamberskog, obustavljen je 1982. zbog nedostatka dokaza istražni postupak koji se vodio u Njemačkoj. Želeći razjasniti uzrok smrti svoje kćeri, do koje je došlo nakon što je maloljetnica uzimala lijekove koje joj je kao njezin liječnik ordinirao gospodin Krombach, a nakon neuspješnih zahtjeva za ponovno otvaranje istrage u Njemačkoj, Bamberski protiv Krombacha podnosi kaznenu prijavu i građanskopravnu tužbu nadležnom francuskom sudu. U povodu njih se francuski sud, na temelju državljanstva žrtve, proglasio nadležnim.

⁶⁴ Kaznenom presudom francuskog suda od 9. ožujka 1995. optuženi Krombach, iako izočan s glavne rasprave, pa stoga prema francuskom Zakonu o kaznenom postupku i bez prava na branitelja, osuđen je u odsutnosti na 15 godina zatvora te građanskopravnom kontumacijskom presudom (jugement par contumance) od 13. ožujka 1995. na naknadu štete i troškova sudskog postupka u iznosu od 350.000 francuskih franaka. Presuda Krombach Europskog suda odnosi se na priznanje i ovrhu francuske

sud ustvrdio je “da su nacionalni sudovi države članice ovlašteni kao očitu povredu temeljnih prava ocijeniti činjenicu što je branitelju tuženika izočnom s glavne rasprave uskraćeno umjesto tuženika pristupiti ročištu”. Ipak, na upit njemačkog Saveznog suda može li sud države priznanja u okviru klauzule javnog poretka iz čl. 27. t. 1. BK-a, u predmetu tuženika, odnosno protivnika priznanja koji ima prebivalište na području države priznanja (Njemačke) i koji je optužen za kazneno djelo s umišljajem, uzeti u obzir da je tuženiku sud države odluke (francuski sud) uskratilo pravo obrane jer nije osobno pristupio ročištu⁶⁵, Europski sud odgovorio je potvrdno.⁶⁶

Dakle, *in concreto*, povreda prava na pravično suđenje iz čl. 6. st. 2. t. c) Europske konvencije o ljudskim pravima počinjena u (Francuskoj kao) državi odluke, očita je povreda (njemačkog) javnog poretka (kao) države priznanja. Na temelju rečenog možemo i općenito zaključiti: kad je riječ o suvremenom MGPP-u na području EU-a, tada iz čl. 6. st. 1. Europske konvencije o ljudskim pravima proizlaze jedinstveni standardi o građanskopravnoj zaštiti. Navedenom odredbom jamči se pošten postupak i kad u građanskim predmetima odluke donose sudovi u državama članicama Konvencije, pa time i EU-a.⁶⁷

U presudi Krombach Europski sud načelno je konstatirao da temeljna prava pripadaju općim pravnim načelima, a njihovo je poštovanje Europski sud pozvan zaštititi. To se, pak, posebno odnosi na zaštitu ljudskih prava iz Europske konvencije o ljudskim pravima. Ujedno, sve su države članice EU-a stranke te Konvencije i imaju ustavnopravnu tradiciju poštovanja tih prava.⁶⁸ Polazeći od tih temeljnih prava, Europski sud već je prije izrijeком priznao postojanje općeg načela prava EZ-a “da se svakom jamči pravo na pošteno suđenje”.⁶⁹ Na-

sudske odluke pred njemačkim sudom. Tuženik, njemački državljanin s prebivalištem u Njemačkoj, kao osuđena stranka u adhezijskom postupku koji se protiv njega vodio u okviru kaznenog postupka u Francuskoj obvezan je tužitelju platiti naknadu štete, premda ga u tom postupku nije smio zastupati opunomoćeni branitelj.

⁶⁵ Paragraf 35. presude Krombach.

⁶⁶ Predmet Krombach c/a Bamberski imao je i svoj javnopravni procesni pandan pred Europskim sudom za ljudska prava. U presudi od 13. veljače 2001. Europski sud za ljudska prava u predmetu Krombach c/a France utvrdio je da je Francuska u presudama svojih sudova kojima je kazneno i građanskopravno osudila i presudila gospodina Krombacha povrijedila čl. 6. st. 1. i 3. (pravo na pošteno suđenje) i čl. 2. (pravo na žalbu u kaznenim predmetima) Protokola 7. uz Europsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava (No. 29731/96, Krombach c/a France).

⁶⁷ Usp. Nagel; Gottwald, *Internationales Zivilprozessrecht*, str. 29.

⁶⁸ Paragraf 25. presude Krombach.

⁶⁹ Paragraf 26. presude Krombach.

vedeno stajalište potvrđuje i čl. 6. st. 2. Ugovora o EU-u (u verziji Ugovora iz Maastrichta) prema kojem EU poštuje temeljna prava koja se jamče u Europskoj konvenciji o ljudskim pravima kao opća načela prava EZ-a.⁷⁰ Odredba čl. 6. st. 2. Ugovora o EU-u primjenjuje se na sve organe EU-a, pa prema tome i na Europski sud. Zbog toga i njegova presuda, pa i kad je riječ o postupku tumačenja Ugovora, mora biti sukladna odredbama o ljudskim pravima. To ujedno i znači da odredbe o ljudskim pravima čine sadržaj općih pravila europskog prava o zaštiti temeljnih prava. Slijedom toga, odredbe o ljudskim pravima ujedno su i sastavnica europskog i nacionalnog javnog poretka države članice EU-a. Upravo stoga nacionalni sudovi država članica EU-a ovlašteni su u postupku priznanja i ovrhe strane sudske odluke, pozivom na javni poredak (čl. 27. t. 1. BK-a)⁷¹, odbiti priznanje strane presude kad je u njezinu donošenju, npr. uskraćivanjem prava na obranu, očito povrijeđeno temeljno pravo države priznanja.

Legislativnim približavanjem Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava i Povelje EU-a o temeljnim pravima⁷² s jedne strane i izjednačavanje navedenih izvora (EU)MGPP-a s općim pravnim načelima europskog prava⁷³ s druge strane⁷⁴ omogućavalo je i Europskom sudu da svoje odluke o temeljnim pravima EU-a suobličava i prilagođava pravosudnim standardima koje je razvijao Europski sud za zaštitu ljudskih prava. Kao stožerne odredbe EUGPP-a afirmiraju se čl. 6. i 13. Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava koje strankama u postupku, i to tužitelju, jamče učinkovit pristup pravosuđu, a tuženiku djelotvornu zaštitu njegovih prava.⁷⁵ Sadržaj čl. 6. i 13. Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava preuzima i čl. 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima i na taj način osigurava građanima i građankama EU-a temeljna procesna jamstva. Istodobno je Europskom sudu omogućeno preuzimanje sudske prakse Europskog suda za ljudska prava, pri čemu Europski sud daje jednaku važnost Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i Povelji EU-a o temeljnim pravima kao

⁷⁰ Paragraf 27. presude Krombach.

⁷¹ Danas na snazi kao čl. 34. t. 1. BU I.

⁷² Vidi čl. 6. st. 1. UEU-a u verziji Lisabonskog ugovora.

⁷³ Vidi čl. 6. st. 3. UEU-a u verziji Lisabonskog ugovora.

⁷⁴ Već je 2003. u Nacrtu Ugovora o europskom Ustavu i formalno bilo predviđeno da cijela Povelja EU-a o temeljnim pravima bude sastavni dio Ugovora o europskom Ustavu iz 2004. koji je političkopravnu propast doživio nakon francuskog i nizozemskog neprihvatanja na referendumima u svibnju i lipnju 2005.

⁷⁵ Vidi presudu Europskog suda od 8. studenog 2005., Rs. C/443/03., Slg. 2005., I-9611, paragrafi 19. i 25. u predmetu Götz Leffler c/a Berlin Chemie AG.

objedinjenim i komplementarnim izvorima.⁷⁶ U novijim presudama Europskog suda u potvrdu određenih temeljnih prava navode se i odredbe Povelje EU-a o temeljnim pravima.⁷⁷ Time je Europski sud odredbama Povelje EU-a o temeljnim pravima dao neposrednu obvezatnost i prije 1. prosinca 2009. kada je Povelja i formalno postala sastavnica europskog primarnog prava.

Navedena ljudska prava i slobode, odnosno opća pravna načela Unije sadržana u čl. 6. Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava i čl. 47. st. 1. i 2. Povelje EU-a o temeljnim pravima u okviru prava na učinkovit pravni lijek i načela pravičnog suđenja, shodno sudskoj praksi Europskog suda i Suda za ljudska prava, obuhvaćaju i: pravo na učinkovit pristup pravosuđu⁷⁸, neovisnost i nepristranost suda⁷⁹, pravo (načelo) saslušanja stranaka⁸⁰, pravo na donošenje odluke (suđenje) u razumnom roku⁸¹, pravo na odvjetnika u zastupanju pred sudom, usmenost i javnost rasprave⁸² i jamstvo učinkovite prisilne naplate⁸³.

Međutim, navedena procesna opća pravna načela mogu, pod određenim pretpostavkama, u svrhu postizanja legitimnih ciljeva biti ograničena ako su ta ograničenja pogodna za postizanje navedenih ciljeva i ako su u skladu s načelom proporcionalnosti (čl. 5. st. 4. reč. 1. UEU-a).⁸⁴

⁷⁶ Tako npr. u presudi u kojoj je odlučivao o pravima djece Europski sud povezuje čl. 8. Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava s čl. 24. Povelje EU-a o temeljnim pravima. Vidi presudu Europskog suda od 11. srpnja 2008., Rs. C-195/08., Slg. 2008., I-5271, paragraf 51. presude u predmetu PPU, Inga Rinau.

⁷⁷ Presuda Europskog suda od 29. siječnja 2008., Rs. C-275/06., Rs. C 257/06., Slg. 2008., I-271, paragraf 61. presude u predmetu Productores de Música de Espana Promusicae c/a Telefonica de Espana S.A.U.

⁷⁸ Presuda Europskog suda od 3. rujna 2008., Rs. C-402/05 P und Rs. C-415/05. Slg. 2008., I-6351, paragrafi 334. i 346. presude u predmetu P, Kadi und Al Barakaat Foundation.

⁷⁹ Presuda Europskog suda od 11. siječnja 2000., Rs. C-174/98. P und Rs. C-189/98. Slg. 2000., I-1, paragraf 17. presude u predmetu P, Niederlande c/a Kommission und van der Wal.

⁸⁰ Presuda Europskog suda od 3. rujna 2008., Rs. C-402/05 P und Rs. C-415/05. Slg. 2008., I-6351, paragraf 333. presude u predmetu P, Kadi und Al Barakaat Foundation.

⁸¹ Presuda Europskog suda od 17. svibnja 2002., Rs. C-406/01., Slg. 2002., I-4561, paragraf 20. u presudi Bundesrepublik Deutschland c/a Europäisches Parlament und Rat der Europäischen Union.

⁸² Presuda suda za ljudska prava od 12. studenog 2002., Nr. 38978/97., u predmetu Salomonsson c/a Schweden.

⁸³ Presuda suda za ljudska prava od 19. ožujka 1997., Nr. 18357/91., u predmetu Hornsby c/a Greece, ECHR-Reports 1997 II 495.

⁸⁴ Vidi više o tome u presudi Europskog suda od 13. ožujka 2007., Rs. C-432/05., Slg. 2007., I-02271, paragraf 44. u presudi Unibet (London) und Unibet (International)

Sljedeći u hijerarhijskoj ljestvici izvora EUGPP-a su europski međunarodni ugovori.

2. Europski ugovori

Drugo mjesto u hijerarhijskoj ljestvici izvora EUGPP-a, a time i MGPP-a na području država članica EU-a, zauzimaju europski ugovori, odnosno takvi međunarodni ugovori koje je EU ovlašten sklapati s drugim državama i međunarodnim organizacijama.⁸⁵ Oni su sastavnica prava EU-a i imaju izravnu primjenu.⁸⁶ Europski ugovori prema praksi Europskog suda u hijerarhijskoj ljestvici zauzimaju mjesto nakon primarnog, ali prije sekundarnog prava.⁸⁷ To znači da se europski ugovori u hijerarhijskoj ljestvici izvora EUGPP-a nalaze između europskog primarnog prava i uređaba kao izvora europskog sekundarnog prava.⁸⁸

Europski ugovori mogu biti zaključeni unutar EU-a. Takav ugovor je npr. Ugovor EZ-a i Kraljevine Danske o sudskoj nadležnosti i priznanju i ovrsi sudskih odluka u građanskim i trgovačkim predmetima od 19. listopada 2005.⁸⁹ i Ugovor između EZ-a i Kraljevine Danske o dostavi sudskih i izvansudskih pismena u građanskim i trgovačkim predmetima od 19. listopada 2005.⁹⁰

Europski ugovori mogu biti zaključeni i između EU-a i trećih država ili međunarodnih organizacija. Takav ugovor je npr. nova Luganska konvencija o sudskoj nadležnosti i priznanju i ovrsi odluka u građanskim i trgovačkim predmetima od 30. listopada 2007. (dalje u tekstu: nova Luganska konvencija iz 2007.).⁹¹ Za takve su ugovore danas na snazi odredbe Lisabonskog ugovora. Prema važećoj odredbi čl. 216. UFEU-a EU može sklopiti sporazum s jednom zemljom ili više trećih zemalja ili međunarodnih organizacija ako tako pred-

c/a Justitiekanslern, kao i presuda Europskog suda od 26. lipnja 2007., Rs. C-305/05., Slg. 2007., I-5305, paragraf 31. u presudi *Ordre des barreaux francophones*.

⁸⁵ Vidi čl. 216. i čl. 218. UFEU-a (ex čl. 300. UEZ-a).

⁸⁶ Arg. ex presuda Europskog suda od 30. rujna 1987., Rs. 12/1986, Sleg. 1987., str. 3719, paragraf 14. presude u predmetu *Meryem Demirel c/a Stadt Schwäbisch Gemünd*.

⁸⁷ Arg. ex presuda Europskog suda od 12. prosinca 1972., Rs. 21-24/72, Slg 1972., str. 1291, paragraf 5. presude u predmetu *International Fruit Company NV I dr. c/a Produktschap voor groenten en fruit*.

⁸⁸ Usp. Bouček, *Europsko MPP*, str. 44.

⁸⁹ OJ EU L 299/62. od 16. studenoga 2005.

⁹⁰ ABl. EU L 300/55 od 16. studenoga 2005.

⁹¹ OJ EU 2007., L 399/3.

viđaju UEU i UFEU ili ako je sklapanje sporazuma potrebno radi postizanja kojeg od ciljeva iz tih Ugovora, u okviru politika EU-a ili ako je to predviđeno kojim pravno obvezujućim aktom EU-a ili bi moglo utjecati na zajednička pravila ili izmijeniti područje njihove primjene (st. 1.). Sporazumi koje sklapa EU obvezujući su za institucije EU-a i za njezine države članice (st. 2.). Pregovore i sklapanje europskih ugovora uređuje čl. 218. UFEU-a, odredba europskog primarnog prava.

Navedena pozicija europskih ugovora kao izvora EUGPP-a konkretno znači da će sudovi država članica EU-a u prekograničnim (EU) procesnim situacijama s Danskom primjenjivati navedene dvostrane ugovore iz 2005., a u odnosima s državama članicama EFTA-e novu Lugansku konvenciju iz 2007. Države članice EU-a primjenjivat će između sebe (sve osim Danske) BU I. Primjena navedenih europskih ugovora i primjena BU I omogućava da se na taj način sadržajno ujednačen tekst navedenih izvora EUGPP-a primjenjuje na cjelokupnom europskom gospodarskom prostoru⁹² koji danas obuhvaća više od petsto milijuna stanovnika.

Sljedeći u hijerarhiji izvora EUGPP-a su izvori europskog sekundarnog prava.

3. Europsko sekundarno pravo

Treće mjesto u hijerarhijskoj ljestvici izvora EUGPP-a, a time i MGPP-a na području država članica EU-a, u pravilu zauzima uredba kao izvor europskog sekundarnog prava.⁹³

Uredba je glavni i dominantni izvor EUGPP-a⁹⁴, ima opću primjenu, obvezujuća je u cijelosti i neposredno se primjenjuje u svim državama članicama EU-a (čl. 288. st. 2. UFEU-a).

Dominaciju uredbi među izvorima EUGPP-a ilustriraju i sljedeći podaci. Od 1. svibnja 1999., kada stupa na snagu Ugovor iz Amsterdama, odnosno od 22. prosinca 2000. na temelju njegovih odredaba (prvo)donesena BU I, do danas doneseno je jedanaest uredbi koje uređuju EUGPP. To su sljedeće važeće Uredbe EU-a (*ex EZ-a*):

⁹² Vidi o tome Gorenc (ur.), (suradnici: Dika; Filipović; Gorenc; Klarić; Horak; Leko; Mlikotin-Tomić; Potočnjak; Sajko; Slakoper; Tomasović; Veršić Marušić), *Rječnik trgovačkog prava*, Zagreb, 1997., str. 89.

⁹³ Vidi čl. 288. UFEU-a (*ex* čl. 249. Ugovora o EZ-u).

⁹⁴ Komunitarizacija odnosno unifikacija europskog MPP-a, pa time i EUGPP-a, provodi se u pravilu uredbom, počevši od 1. svibnja 1999., vidi više o tome Stone, *EU PIL*, str. 4 – 5.

1) Uredba (EZ) br. 44/2001. od 22. prosinca 2000. o nadležnosti, priznanju i ovrsi odluka u građanskim i trgovačkim predmetima (Bruxelles I uredba – BU I).⁹⁵ Stupila je na snagu 1. ožujka 2002. za sve države članice EU-a osim Danske.

2) Uredba (EZ) 2201/2003. od 27. studenoga 2003. o nadležnosti i priznanju i ovrsi odluka u bračnim predmetima i predmetima roditeljske odgovornosti i prestanku važenja Uredbe (EZ) br. 1347/2000. Stupila je na snagu za sve države članice EU-a (osim Danske) 1. kolovoza 2004., a primjenjuje se od 1. ožujka 2005. (Bruxelles IIa uredba – BU IIa).⁹⁶

3) Uredba (EZ) br. 1393/2007. od 13. studenoga 2007. o dostavi sudskih i izvansudskih pismena u građanskim i trgovačkim predmetima u državama članicama i ukidanju Uredbe Vijeća (EZ) br. 1348/2000.⁹⁷ Stupila je na snagu za sve države članice EU-a (osim Danske) 30. prosinca 2007., a primjenjuje se od 13. studenoga 2008.

4) Uredba (EZ) br. 1206/2001. od 28. svibnja 2001. o suradnji između sudova država članica na području izvođenja dokaza u građanskim i trgovačkim predmetima.⁹⁸ Stupila je na snagu za sve države članice EU-a (osim Danske) 1. srpnja 2001.

5) Uredba (EZ) br. 1346/2000. od 29. svibnja 2000. o stečajnom postupku.⁹⁹ Stupila je na snagu za sve države članice EU-a (osim Danske) 31. svibnja 2002.

6) Uredba (EZ) br. 805/2004. od 21. travnja 2004. kojom se ustanovljuje europski ovršni nalog za neprijeporne tražbine.¹⁰⁰ Stupila je na snagu 21. siječnja 2005. za sve države članice EU-a (osim Danske), a u svom materijalno-pravnom dijelu primjenjuje se počevši od 21. listopada 2005.

7) Uredba (EZ) 1896/2006. od 12. prosinca 2006. o europskom platnom nalogu¹⁰¹, koja se primjenjuje za sve države članice EU-a (osim Danske) od 12. prosinca 2008.

8) Uredba (EZ) br. 861/2007. od 11. srpnja 2007. za uvođenje europskog postupka za sporove male vrijednosti.¹⁰² U bitnim odredbama stupila je na snagu za sve države članice EU-a (osim Danske) 1. siječnja 2009.

⁹⁵ ABl. EG 2001 Nr. L 12/1.

⁹⁶ ABl. EG 2003 Nr. L 338/1.

⁹⁷ ABl. EG 2007 Nr. L 324/79.

⁹⁸ ABl. EG 2000 Nr. L 174/1.

⁹⁹ ABl. EG 2000 Nr. L 160/1.

¹⁰⁰ ABl. EU Nr. L 143/15.

¹⁰¹ OJ EU L 399/1.

¹⁰² OJ EU L 199/1.

9) Uredba (EZ) br. 4/2009. od 18. prosinca 2008. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznanju i ovrsi odluka i suradnji u predmetima uzdržavanja.¹⁰³ Stupila je na snagu za sve države članice EU-a (osim Danske) 18. lipnja 2012.

10) Uredba Vijeća br. 664/2009. od 7. srpnja 2009. o uvođenju postupka za pregovore i sklapanje ugovora između država članica i trećih država koji se odnose na nadležnost i priznanje i ovrhu presuda i odluka u bračnim predmetima, pitanja roditeljske odgovornosti i predmete uzdržavanja kao i mjerodavno pravo za uzdržavanje.¹⁰⁴

11) Uredba (EU) br. 650/2012. od 4. srpnja 2012. o nadležnosti, mjerodavnom pravu i priznanju i ovrsi odluka i izdanih i ovršnih javnih isprava u nasljednim predmetima i o uvođenju potvrde o nasljeđivanju.¹⁰⁵ Stupanje na snagu 16. kolovoza 2012., a primjena od 17. kolovoza 2015. osim odredaba navedenih u čl. 84. st. 2. Uredbe.

Među izvorima sekundarnog prava EU-a nalazi se i smjernica (direktiva). Ona je obvezujuća za svaku državu članicu kojoj je upućena glede rezultata koji se njome moraju postići, a odabir oblika i sredstava postizanja tih rezultata prepušten je toj državi (čl. 288. st. 3. UFEU-a).

U današnjem EU-u na snazi su i sljedeće smjernice i obvezujući akti EU-GPP-a:

- Smjernica Vijeća od 27. siječnja 2003. za poboljšanje pristupa sudovima u prekograničnim sporovima kojom se određuju minimalna zajednička pravila za pravnu pomoć¹⁰⁶

- Smjernica Vijeća 2004/80/EZ o naknadi za žrtve kaznenog djela od 29. travnja 2004.¹⁰⁷

- Smjernica Europskog parlamenta i Vijeća 2008/52/EZ o određenim aspektima mirenja u građanskim i trgovačkim predmetima od 21. svibnja 2008.¹⁰⁸ i

¹⁰³ OJ EU L 7/1.

¹⁰⁴ OJ EU 2009., L 200/46. U navedenoj uredbi sadržajno je riječ o pravnim pitanjima koja uređuju dvije uredbe, i to Uredba (EZ) 2201/2003. od 27. studenoga 2003. o nadležnosti i priznanju i ovrsi odluka u bračnim predmetima i predmetima roditeljske odgovornosti i prestanku važenja Uredbe (EZ) br. 1347/2000., koja je stupila na snagu 1. kolovoza 2004., a primjenjuje se od 1. ožujka 2005. – BU IIa, kao i Uredba (EZ) br. 4/2009. od 18. prosinca 2008. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznanju i ovrsi odluka i suradnji u predmetima uzdržavanja (dalje u tekstu: Uredba o uzdržavanju).

¹⁰⁵ OJ EU L 201/107.

¹⁰⁶ ABl. EU 2003 Nr. L 26, 41.

¹⁰⁷ OJ EU L 261/65.

¹⁰⁸ OJ EU L 136/3.

- Odluka Vijeća od 28. svibnja 2001. o osnivanju europske pravosudne mreže u građanskim i trgovačkim stvarima.¹⁰⁹

Poziciju smjernice u EUGPP-u bitno određuje njezina odlika prema kojoj ona tek nakon ugradnje u nacionalno pravo države članice proizvodi izravan učinak među privatnopravnim subjektima. To znači da smjernica među izvorima EUGPP-a kao pravna odredba nema vlastitu kvalitetu, već to imaju samo harmonizirane odredbe nacionalnog MGPP-a donesene njezinom implementacijom.¹¹⁰ To također određuje i pravni odnos spram uredbe. Polazeći od načela nadređenosti izvora EUGPP-a također je razvidno da uredba kao sastavnica EUGPP-a ima prednost u odnosu na odredbe nacionalnog MGPP-a koje su harmonizirane na temelju smjernice.

Iako su također formalni izvori europskog sekundarnog prava i mogu sadržavati odredbe EUGPP-a, preporuke i mišljenja nisu obvezujući akti EU-a (čl. 288. st. 5. UFEU-a).

Na temelju pozicije u hijerarhijskoj ljestvici izvora EUGPP-a i brojevanoj ekspanziji uredbi kao formalnih izvora EUGPP-a možemo zaključiti da su uredbe dominantni izvori EUGPP-a te da smjernice među izvorima MGPP-a imaju samo dopunsku funkciju.

Nakon izvora EUGPP-a navedenih u ovom radu *supra*, pod III., sljedeći u hijerarhiji izvora su ostali izvori MGPP-a na području države članice EU-a.

IV. OSTALI IZVORI MGPP-a NA PODRUČJU DRŽAVA ČLANICA EU-a

Poslije nadređenih izvora EUGPP-a u hijerarhijskoj ljestvici MGPP-a na području država članica EU-a primjenjuju se međudržavni ugovori i odredbe nacionalnog autonomnog MGPP-a.

1. Međudržavni ugovori

Četvrto mjesto u hijerarhijskoj ljestvici izvora MGPP-a na području država članica EU-a u pravilu zauzimaju međudržavni ugovori. Opća funkcija međunarodnog ugovora kao izvora MGPP-a na području bivšeg E(E)Z-a i današnjeg EU-a je nepromjenjiva: njima se želi unificirati pojedina pravna pitanja

¹⁰⁹ ABl. EU 2001 Nr. L 174, 25.

¹¹⁰ Vidi više o tome Bouček, *Europsko MPP*, str. 32 – 40.

MGPP-a.¹¹¹ To se postiže europskim i/ili međudržavnim ugovorima¹¹², ovisno o fazi eurointegracijskog procesa. Unifikacija MGPP-a međunarodnim ugovorima provodila se i izvan eurointegracijskih putova¹¹³ i u eurointegracijskim okvirima.

U intereuropskim (EU) procesnopravnim odnosima EUGPP ima prednost u primjeni u odnosu na MGPP sadržano u međudržavnim ugovorima kojih su stranke države članice EU-a jer su takvi međunarodni ugovori, pod određenim pretpostavkama¹¹⁴, sastavnice unutarnjeg pravnog poretka države¹¹⁵ članice EU-a. Takvo stajalište izražava npr. i Uredba Vijeća br. 2201/2003 o nadležnosti i priznanju i ovrsi presuda u bračnim predmetima i predmetima roditeljske

¹¹¹ Unifikacija nacionalnog autonomnog MGPP-a mnogo je starija od eurointegracijskog procesa koji počinje 1. siječnja 1958. stupanjem na snagu Rimskog ugovora. Prije i poslije tog datuma doneseni su brojni međunarodni ugovori koji unificiraju odredbe MGPP-a. Vidi više o tome Mansel, *Staatlichkeit des Internationalen Privatrechts und Völkerrecht*, u: Leible; Ruffert (ur.), *Völkerrecht und IPR*, Jena, 2006. str. 89, 103 – 111.

¹¹² Potreba unifikacije MPP-a i MGPP-a uočena je već sredinom 19. stoljeća. Početnu Mancinijevu ideju o stvaranju institucionalnog okvira za uređenje tog pravnog problema uspio je uz suradnju nizozemske vlade u djelo provesti Nizozemac Asser. Tako su u okviru Haaške konferencije za međunarodno privatno pravo, koja uz prekide djeluje još od 1883., početkom dvadesetog stoljeća donesene npr. Konvencija o građanskom postupku iz 1905. i 1954., Konvencija o priznanju i ovrsi odluka u predmetu obveza uzdržavanja prema djeci iz 1958., Konvencija o olakšanju međunarodnog pristupa sudovima iz 1980. Vidi više o tome: Steenhoff, *Asser et la fondation de la Conférence de La Haye de d.i.p.*, *Revue critique de droit international privé*, br. 2, 1994., str. 297.

¹¹³ Počevši od 1926. djeluje i UNIDROIT kao specijalizirana organizacija Lige naroda provodeći unifikaciju materijalnog, kolizijskog prava i MGPP-a, u okviru koje je donesena npr. Konvencija o stečaju iz 1933./77/82. U okviru UN-a donesene su npr. Konvencija o priznanju i ovrsi stranih pravorijeka iz 1958. i Europska konvencija o međunarodnoj trgovačkoj arbitraži iz 1961. Ujednačavanju MPP-a od 1966. pridonosu i UNCITRAL u okviru kojega je donesena npr. Bečka konvencija o međunarodnoj prodaji robe iz 1980. Također i Vijeće Europe donosi određene međunarodne ugovore, kao npr. Europsku konvenciju o stečaju iz 1990. Riječ je, dakle, o međunarodnim ugovorima kojima se između država stranaka ujednačuje MGPP. Stranke tih ugovora su u velikom broju države članice tadašnjeg E(E)Z-a i današnjeg EU-a, ali istodobno i države nečlanice. Vidi više o tome David, *International Encyclopedia of Comparative Law*, 2, Chapter 5, str. 133 – 141.

¹¹⁴ Potrebno je općenito da takav ugovor bude sklopljen od nadležnih državnih predstavnika, potvrđen (npr. ratificiran), objavljen te da je stupio na snagu kao međunarodni ugovor i u odnosu na određenu državu stranku.

¹¹⁵ Usp. čl. 140. 1. reč. Ustava RH.

odgovornosti od 27. studenoga 2003.¹¹⁶ koja određuje da će u odnosima između država članica EU-a Uredba Vijeća br. 2201/2003., ako se tiču odnosa koje ona uređuje, imati prednost npr. spram Haaške konvencije od 5. listopada 1961. o nadležnosti i mjerodavnom pravu na području zaštite maloljetnika (čl. 60. st. 1. t. a)) i Haaške konvencije o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece od 25. listopada 1980. (čl. 60. st. 1. t. e)). Međutim, nadređenost europskog prava neće se primjenjivati na međunarodne ugovore koji sadržavaju odredbe MGPP-a u kojima su, uz države članice EU-a, ugovorne stranke treće države. Dakle, u odnosu na treće države (izvan EU-a), prednost europskog prava ne vrijedi.

Lisabonskim se ugovorom također određuje da UEU i UFEU ne utječu na prava i obveze koje izlaze iz sporazuma sklopljenih prije 1. siječnja 1958. ili za države članice koje tek trebaju pristupiti, koji su sklopljeni između jedne ili više država članica s jedne strane te jedne ili više trećih država s druge strane (čl. 351. UFEU-a).

Opisana pozicija međudržavnih ugovora znači da su gore navedeni međunarodni ugovori u hijerarhijskoj ljestvici izvora MGPP-a na području države članice EU-a po pravnoj snazi iznad posebnih zakona (*lex specialis*) ili općih odredaba građanskih postupnika (*lex generali*) ili onih procesnih normi sadržanih u običajnom pravu.

Međutim, u odredbama nekih međudržavnih ugovora, ali i uredaba EU-a, pojavljuju se specifične odredbe koje na poseban način utječu na hijerarhijsku ljestvicu izvora MGPP-a na području EU-a.

Tako je npr. već i BK iz 1968. sadržavao odredbu prema kojoj njegove odredbe “ne diraju u važnost konvencija kojih su države ugovornice stranke ili će to tek postati, a koje za posebna pravna područja uređuju sudsku nadležnost, priznanje ili ovrhu odluka” (čl. 57. st. 1.). Odnos BU I i drugih međunarodnih ugovora određen je tek neznatno izmijenjenom odnosno sadržajno identičnom, ali prilagođenom odredbom:

“1. Ova Uredba ne dira u važnost konvencija kojih su države članice EU-a stranke, a koje za posebna pravna područja uređuju sudsku nadležnost, priznanje ili ovrhu odluka.

2. Želeći osigurati ujednačeno tumačenje st. 1., ovaj se stavak primjenjuje na sljedeći način:

¹¹⁶ OJ EU 338/16 od 23. prosinca 2003. Navedena Uredba stupila je na snagu 1. kolovoza 2004., a primjenjuje se od 1. ožujka 2005.

a) Ova Uredba ne isključuje da sud države članice koja je stranka određene konvencije o posebnom pravnom području temelji svoju nadležnost na takvoj konvenciji, posebice kada tuženik ima prebivalište na području države članice koja nije stranka takve konvencije. U svakom slučaju taj će sud primijeniti čl. 26. ove Uredbe.

b) Odluke koje je sud donio u jednoj državi članici, a temelje se na nadležnosti konvencije o posebnom pravnom području, priznat će se i ovršiti u drugim državama članicama prema odredbama ove Uredbe.

Ako su država odluke i država priznanja stranke konvencije o posebnom pravnom području koja uređuje pretpostavke za priznanje i ovrhu, primjenjuju se te pretpostavke. U svakom slučaju mogu se primijeniti odredbe o postupku priznanja i ovrhe odluka iz ove Uredbe.” (čl. 71.).

Odredba *ex* čl. 57. bivšeg BK-a kao i važeća odredba čl. 71. BU I odnose se na međunarodne ugovore, u pravilu višestrane, koji na posebnim pravnim područjima (npr. transporta ili uzdržavanja) sadržavaju odredbe MGPP-a, odnosno odredbe o međunarodnoj nadležnosti, priznanju i ovrši odluka.

Razlika između BK-a i BU I ogleda se u tome što se čl. 71. BU I, nakon njegova stupanja na snagu, više ne odnosi na konvencije kojih će države članice EU-a “tek postati” stranke. Od 1. ožujka 2002., naime, državama članicama BU I dopušteno je tek ograničeno pristupanje takvim novim konvencijama koje uređuju navedenu materiju MGPP-a. Počevši od toga datuma države članice EU-a samo su u pojedinačnim slučajevima, i to na temelju odluke Vijeća EU-a, ovlaštene pristupiti takvoj posebnoj konvenciji.¹¹⁷

U zajedničkom objašnjenju Vijeća i Komisije za primjenu čl. 71. BU I, uzimajući u obzir i tumačenja Europskog suda, odredbama BU I ne protivi se da država članica s trećom državom sklapa konvencije o pravnim područjima koja ulaze u polje primjene BU I ako te konvencije ne diraju u važnost BU I.¹¹⁸

Shodno dosadašnjem izlaganju o odnosu BU I i konvencija koje uređuju posebna područja MGPP-a možemo zaključiti: ako se ne dira u važnost posebnih konvencija koje također sadržavaju odredbe MGPP-a, onda takve konvencije u odnosu na BU I imaju prednost.¹¹⁹

¹¹⁷ Usp. Takahashi, *External Competence Implications of the EC Regulation on Jurisdiction and Judgments*, *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 52, br. 2, 2003., str. 529 – 530.

¹¹⁸ Vidi Zajedničko objašnjenje Vijeća i Komisije za čl. 71. i 72. BU I, Nr. 5, IPRax 2001., str. 261.

¹¹⁹ Vidi o tome Jenardovo izvješće, čl. 57. BK-a.

O odnosima Uredbe i međudržavnih ugovora koji uređuju posebna područja MGPP-a odlučivao je i Europski sud. Odlučujući o tumačenju čl. 57. BK-a koji odgovara važećem čl. 71. BU I Europski sud je još 1994. izrazio stajalište da navedene odredbe određuju iznimku od načela nadređenosti europskog (građanskog procesnog) prava.¹²⁰ Navedeno stajalište Europski sud potvrdio je i u svojoj presudi iz 2010. odlučivši da čl. 71. BU I treba tako tumačiti da se odredbe o nadležnosti, priznanju i ovrsi sadržane u konvenciji koja uređuje posebno područje, kao npr. litispenciju u čl. 31. st. 2. Konvencije o ugovoru o međunarodnom prijevozu robe cestom (CMR) od 19. svibnja 1956., dopunjena Protokolom od 5. srpnja 1978. potpisanim u Ženevi, kao i odredbe o ovrsi u čl. 31. st. 3. te Konvencije, primjenjuju ako su u visokom stupnju predvidive, olakšavaju sudsku praksu, omogućuju što manji rizik vođenja paralelnog postupka i osiguravaju slobodan promet odluka u građanskim i trgovačkim predmetima te uzajamno povjerenje u pravosuđe u okviru EU-a (*favor executionis*) i to pod najmanje tako povoljnim uvjetima kao onima predviđenim u toj uredbi¹²¹ (BU I).

Istodobno, pak, čl. 71. BU I ne daje državama članicama EU-a mogućnost da sklapanjem novih međudržavnih ugovora ili izmjenama postojećih uvode u pravni sustav EU-a odredbe koje bi spram BU I bile nadređene.¹²² Također, prema ustaljenoj sudskoj praksi, države članice ugovore zaključene s trećim državama u odnosima između država članica ne mogu primjenjivati protivno ciljevima prava EU-a.¹²³

Dakle, posebne konvencije u smislu čl. 71. BU I mogu se na području EU-a primjenjivati samo ako su njezine odredbe o sudskoj nadležnosti, uključujući i odredbe o litispenciji, u visokom stupnju predvidive, ako olakšavaju sudsku praksu i omogućuju što manji rizik od vođenja paralelnog postupka¹²⁴,

¹²⁰ Presuda Europskog suda od 6. prosinca 1994., Rs. C-406/92., Slg. 1994., I 5439, paragraf 25. u predmetu *Tatry c/a Maciej Rataj*.

¹²¹ Presuda Europskog suda od 4. svibnja 2010., Rs. C-533/08., u predmetu *TNT Express Nederland BV c/a AXA Versicherung AG*.

¹²² *Ibid.*, paragraf 39.

¹²³ Tako npr. paragraf 18. presude Europskog suda od 22. rujna 1988., Rs. C-286/86., Slg. 1988., 4907, u predmetu *Deserbais*; paragraf 84. presude Europskog suda od 6. travnja 1995., Rs. C-241/91., Slg. 1995., I-743, u predmetu *RTE i ITP c/a Komisija*; kao i paragraf 19. presude Europskog suda od 22. listopada 2009., RS. C- 301/08., Slg. 2009., u predmetu *Bogiatzi*.

¹²⁴ Presuda Europskog suda od 4. svibnja 2010., Rs. C-533/08., paragraf 54. presude u predmetu *TNT Express Nederland BV c/a AXA Versicherung AG*.

odnosno ako njezine odredbe o priznanju i ovrsi osiguravaju slobodan promet odluka u građanskim i trgovačkim predmetima te uzajamno povjerenje u pravosuđe u okviru EU-a (*favor executionis*).¹²⁵

U europskom pravu i EUMGPP-u postoje također određene specifičnosti međudržavnih ugovora i s njima povezanih uredaba kao izvora MGPP-a na području EU-a. U želji i potrebi donošenja normi MGPP-a koje će zajedno s odredbama EUGPP-a činiti koherentni sustav MGPP-a na području EU-a na prijedlog Komisije od 19. prosinca 2008.¹²⁶ EU donosi uredbu kojom se određuje postupak i uvjeti pod kojima države članice mogu, ali tek iznimno, i premda je na prvi pogled riječ o postojećoj vanjskoj nadležnosti EU-a, u vlastito ime pregovarati i sklapati međunarodne ugovore s trećim državama o specifičnim pitanjima iz određenog pravnog područja. Takvi "oktroirani" međudržavni međunarodni ugovori mogu se sklopiti na temelju Uredbe Vijeća br. 664/2009. od 7. srpnja 2009. o uvođenju postupka za pregovore i sklapanje ugovora između država članica i trećih država koji se odnose na nadležnost i priznanje i ovrhu presuda i odluka u bračnim predmetima, pitanja roditeljske odgovornosti i predmete uzdržavanja kao i mjerodavno pravo za uzdržavanje.¹²⁷ U navedenoj uredbi sadržajno je riječ o pravnim pitanjima koja uređuju dvije uredbe, i to Uredba (EZ) 2201/2003. od 27. studenog 2003. o nadležnosti i priznanju i ovrsi odluka u bračnim predmetima i predmetima roditeljske odgovornosti i prestanku važenja Uredbe (EZ) br. 1347/2000., koja je stupila na snagu 1. kolovoza 2004., a primjenjuje se od 1. ožujka 2005. (Bruxelles IIa uredba – BU IIa)¹²⁸, kao i Uredba (EZ) br. 4/2009. od 18. prosinca 2008. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznanju i ovrsi odluka i suradnji u predmetima uzdržavanja (dalje u tekstu: Uredba o uzdržavanju).¹²⁹

Osnova za donošenje te Uredbe iz 2009. koja izrijeком ovlašćuje države članice za navedena specifična pitanja sklapati međunarodne ugovore s trećim državama sadržana je u točki br. 40 preambule Uredbe o uzdržavanju. Navedena Uredba iz 2009. koja precizira ovlasti država članica u EU-u glede sklapanja određenih međunarodnih ugovora stupila je na snagu 20. kolovoza

¹²⁵ *Ibid.*, paragraf 55.

¹²⁶ Vidi Dok. COM 2008, 894.

¹²⁷ OJ EU 2009., L 200/46.

¹²⁸ Vidi bilj. 96. Vidi čl. 73. st. 1. BU IIa. Više o tome vidi Sikirić, *Uredba (EZ) br. 2201/2003 i hrvatsko međunarodno procesno pravo*, u: *Evropski sodni prostor*, Maribor, 2005., str. 31 – 61.

¹²⁹ Vidi bilj. 103.

2009. i time otvorila daljnju mogućnost donošenja međunarodnih ugovora kao izvora MGPP-a koji će se primjenjivati i izvan područja EU-a.

Na temelju analize međudržavnih ugovora na području država članica EU-a razvidno je da je proces komunitarizacije veoma snažno izražen i u toj vrsti izvora MGPP-a.

Sljedeći u hijerarhiji izvora EUGPP-a su nacionalni autonomni izvori MGPP-a.

2. Nacionalni autonomni izvori MGPP-a

Peto mjesto u hijerarhijskoj ljestvici izvora MGPP-a na području država članica EU-a u pravilu zauzimaju nacionalni autonomni izvori MGPP-a. Oni su u većem ili manjem opsegu uređeni odredbama zakona o građanskom postupku (dalje u tekstu: ZGP)¹³⁰, zakonima o međunarodnom privatnom pravu¹³¹ ili odredbama posebnih nacionalnih zakona (*lex specialis*)¹³², a mogu biti sadržani i u običajnom pravu (*common law*).¹³³

Ako procesne norme nacionalnih ZGP-a između različitih procesnih pravila imaju karakter općih odredaba, onda se na nacionalne autonomne izvore MGPP-a primjenjuje pravno načelo *lex specialis derogat legi generali*, pa i onda kada sadržavaju nacionalno harmonizirano pravo na temelju smjernice (direktive) EU-a.

Navedenu konstataciju i poziciju nacionalnih odredaba u hijerarhijskoj ljestvici MGPP-a potvrđuje npr. i odredba sadržana u belgijskom ZMPP-u iz 2004.¹³⁴ koji osim odredaba o mjerodavnom pravu sadrži i odredbe MGPP-a. Njome se određuje da njegove odredbe ne diraju u primjenu međunarodnih ugovora, prava Europske unije ili odredaba sadržanih u posebnim zakonima (čl. 2.).

¹³⁰ Npr. švedsko MGPP sadržano je u Zakonu o sudskom postupku koji sadržava procesna pravila za sve postupke, pa i kazneni (Vidi Swedish Code of Judicial Procedure, Revised Edition, 1979., cit. prema Vuković; Kunštek, *MGPP*, str. 21). Njemačko MGPP tek je dijelom sadržano u njemačkom ZGP-u u verziji iz 2005., poljsko MGPP u poljskom ZGP-u iz 1964., a španjolsko MGPP u španjolskom ZGP-u iz 2000.

¹³¹ Npr. u belgijskom ZMPP-u iz 2004., bugarskom ZMPP-u iz 2005., češkom ZMPP-u iz (1963.) 1992., mađarskom ZMPP-u (Uredbi sa zakonskom snagom) iz 1979. i slovenskom ZMPP-u iz 1999.

¹³² Npr. na Cipru u Zakonu o sudovima iz 1960. ili u njemačkom Zakonu o izvanparničnom postupku u verziji iz 2005.

¹³³ Usp. Vuković; Kunštek, *MGPP*, str. 21 – 22.

¹³⁴ Zakon o međunarodnom privatnom pravu od 16. srpnja 2004. stupio je na snagu 1. listopada 2004., vidi Belgisch Staatsblad/Moniteur belge od 27. srpnja 2004.

V. ZAKLJUČAK

EUGPP kao sastavnica pravosudne suradnje u građanskim stvarima (čl. 81. UFEU-a) pridonosi izgradnji EU-a kao prostora slobode, sigurnosti i pravde (čl. 67. UFEU-a) i time istodobno pospješuje ostvarenje slobode kretanja ljudi kao važne temeljne slobode u EU-u (čl. 47. UFEU-a), koja je ujedno i osnova za jednu od glavnih pravopolitičkih odrednica suvremenog EU-a, a to je izgradnja unutarnjeg tržišta (čl. 26. UFEU-a i čl. 3. st. 3. UEU-a).

Na vrhu hijerarhijske ljestvice EUGPP-a, a time i odredaba MGPP-a na području država članica EU-a, nalaze se norme europskog primarnog prava sadržane u odredbama o temeljnim slobodama (čl. 18., 20. i 21. UFEU-a) i tržišnim slobodama (čl. od 34. do 36., čl. 45., 49., 54., 56. i 63. UFEU-a). Njihova se važnost očituje u tome što one, iako same ne sadržavaju procesne odredbe, bitno utječu na tumačenje i primjenu odredaba MGPP-a na području EU-a. Djelujući shodno praksi Europskog suda kao specifični "pravni filteri" izraženi u općem pravnom načelu zabrane diskriminacije na temelju državljanstva (čl. 18. UFEU-a), a temeljne tržišne slobode kao "katalizatori" komunitarizacije, norme europskog sekundarnog i nacionalnog MGPP-a u intereuropskim (građansko)procesnim situacijama na području EU-a, ne smiju biti protivne navedenim odredbama europskog primarnog prava.

"Istu pravnu vrijednost" kao i navedene norme UFEU-a imaju među izvorima EUGPP-a procesne odredbe Povelje EU-a o temeljnim pravima (čl. 47.) jer "Unija priznaje prava, slobode i načela" sadržana u navedenoj Povelji (čl. 6. st. 1. UEU-a). Takvu, pak, istu hijerarhijsku razinu imaju i temeljna procesna prava iz Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1950. (čl. 6., 8. i 13.) koja "čine opća pravna načela Unije" (čl. 6. st. 3. UEU-a). Izjednačujući Povelju o temeljnim pravima s europskim primarnim pravom, Lisabonski je ugovor i formalno potvrdio komplementarnost i koherentnost izvora temeljnih procesnih prava sadržanih u oba navedena, danas i formalna izvora iz čl. 6. UEU-a te omogućio Europskom sudu širu pravnu osnovicu pri odlučivanju o pitanjima MGPP-a povezanih sa zaštitom ljudskih prava koja čine opća pravna načela Unije.

Drugo mjesto u hijerarhijskoj ljestvici izvora EUGPP-a, a time i MGPP-a na području EU-a, zauzimaju europski ugovori koje je EU ovlašten sklapati s drugim državama i međunarodnim organizacijama (čl. 216. i 218. UFEU-a). Oni imaju izravnu primjenu i prema praksi Europskog suda u hijerarhijskoj ljestvici zauzimaju mjesto nakon primarnog, ali prije sekundarnog prava.

Primjena europskih ugovora, posebice onih dvostranih iz 2005. sklopljenih između tadašnjeg EZ-a i Danske, odnosno nove Luganske konvencije iz 2007. sklopljene između tadašnjeg EZ-a i država članica EFTA-e, uz istodobnu primjenu BU I u svim državama članicama EU-a (osim Danske), omogućava da se na taj način sadržajno ujednačen tekst navedenih izvora EUGPP-a primjenjuje na cjelokupnom europskom gospodarskom prostoru.

Treće mjesto u hijerarhijskoj ljestvici izvora EUGPP-a, a time i MGPP-a na području država članica EU-a, u pravilu zauzima uredba kao izvor europskog sekundarnog prava (čl. 288. st. 2. UFEU-a). U EUGPP-u upravo je uredba u periodu od 2000. do 2012. najčešće korištena kao unifikacijski pravni akt i time postala glavni komunitarizacijski izvor EUGPP-a.

Poziciju smjernice kao izvora europskog sekundarnog prava (čl. 288. st. 3. UFEU-a) i izvora EUGPP-a bitno određuje njezina odlika prema kojoj ona tek nakon ugradnje u nacionalno pravo države članice proizvodi izravan učinak među privatnopravnim subjektima. To znači da smjernica među izvorima EUGPP-a kao pravna odredba nema vlastitu kvalitetu, već to imaju samo harmonizirane odredbe nacionalnog MGPP-a donesene njezinom implementacijom.

To znači da su danas uredbe dominantni izvori EUGPP-a, a smjernice među izvorima MGPP-a imaju samo suplementirajuću (dopunsku) funkciju koja se očituje tek primjenom nacionalnog harmoniziranog prava države članice EU-a.

Četvrto mjesto u hijerarhijskoj ljestvici izvora MGPP-a na području država članica EU-a u pravilu zauzimaju međudržavni ugovori. To znači da u intereuropskim (EU) procesnopravnim odnosima, nakon izvora EUGPP-a, europski ugovori kao i uredbe EU-a, u pravilu, imaju prednost u primjeni u odnosu na MGPP sadržano u međudržavnim ugovorima kojih su stranke države članice EU-a. Ipak, u odnosu na uredbe EU-a, mogu postojati i iznimke kada se na izvore MGPP-a na području države članice EU-a primjenjuje npr. načelo *favor executionis*. Ako se ne dira u važnost posebnih konvencija koje također sadržavaju odredbe MGPP-a, onda takvi međudržavni ugovori u odnosu na BU I imaju prednost (npr. čl. 71. BU I).

Peto mjesto u hijerarhijskoj ljestvici izvora MGPP-a na području država članica EU-a u pravilu zauzimaju nacionalni autonomni izvori MGPP-a. Između tih izvora MGPP-a prednost u primjeni načelno imaju odredbe sadržane u posebnim zakonskim odredbama (*lex specialis*). Ako takvih odredaba nacionalnog autonomnog MGPP-a nema, u pravilu se primjenjuju opće odredbe građanskih postupnika (*lex generali*). Tako poziciju nacionalnih odredaba u hijerarhijskoj ljestvici MGPP-a određuje npr. i odredba belgijskog ZMPP-a iz 2004. koja određuje

da njegove odredbe ne diraju u primjenu međunarodnih ugovora, prava Europske unije ili odredaba sadržanih u posebnim zakonima (čl. 2.).

Na temelju analize hijerarhijske ljestvice izvora MGPP-a na području država članica EU-a možemo završno zaključiti da proces komunitarizacije veoma snažno prožima sve postupovne izvore koji se primjenjuju na cjelokupnom području EU-a. Iako se komunitarizacija izvora MGPP-a snažno očituje baš u izvorima EUGPP-a koji se nalaze na vrhu hijerarhijske ljestvice postupovnih izvora, ona se upravo kroz europsko primarno pravo i kroz s njima izjednačene izvore europskog građanskog procesnog prava iz Europske povelje o temeljnim pravima i Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava odražava na primjenu i tumačenje uređaba EU-a i međudržavnih ugovora te na nacionalno autonomno MGPP država članica današnjeg EU-a.

Summary

Vilim Bouček *

**HIERARCHY OF SOURCES OF THE EUROPEAN CIVIL LAW
PROCEDURE IN THE EUROPEAN AREA OF CIVIL JUSTICE**

This paper is dedicated to the distinguished Professor Dr. Mihajlo Dika, one of the greatest scholars in the field of Civil Procedure Law and a renowned intellectual and humanist. And perhaps more importantly, Professor Dika is an unforgettable teacher and mentor and one of my dearest colleagues.

The development of the European Private International Law (PIL) system in the post-Amsterdam (1999) stage of European law shows that its provisions have gradually come under the competence of the EU and have deeply influenced autonomous national law.

Croatia entered the EU on 1 July 2013, at which moment the process of communitarization of PIL in the member states (MS) was nearly completed. The process of Croatia's accession to the EU, which started in 2001, practically coincided with the communitarization of PIL rules in the EU. In civil matters with cross-border implications, faced with a jungle of national and EU PIL rules and competences, every judge and arbitrator in Croatia should apply provisions of PIL, including international civil procedure rules. In order to fulfil his duty he must obey the following hierarchy of norms.

According to the general clause in Article 216 TFEU, the EU is empowered to conclude international agreements with one or more third countries. Therefore, in principle, the EU member states lose the authority to enter into international agreements. In these cases, the exclusive external competence of the EU applies (Article 3(2) TFEU), which only confirms the earlier ECJ Opinion 1/03 of 7 February 2006 concerning the conclusion by the EC of the 2007 Lugano Convention to be applied in the European Economic Area.

For the purposes of internal market and the constitution of the European judicial area (Article 67(1) TFEU), which requires common rules of judicial cooperation in civil matters (Article 81 TFEU), the EU has adopted a number of key EU regulations on international jurisdiction, the choice of law (Article 81(2) (c) TFEU), and mutual recognition and enforcement of judgments (Article 81(2) (a) TFEU). These regulations are binding in their entirety and directly applicable in Croatia. They prevail over national sources and, as a rule, supersede conventions concluded between member

* Vilim Bouček, Ph. D., Professor, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb

states. That makes national PIL rules, special statutes and PIL Acts or customary law applicable only to legal issues not falling within the (material) scope of EU regulations. Since 1988 a considerable number of directives have been adopted, containing conflict rules with EU-related application. They are binding as well, but they become applicable only by enactment through national legislation, thus producing a direct effect on parties involved in PIL matters.

Finally, the national and EU PIL provisions must comply with the general principles of EU law (Articles 18, 20 to 21 TFEU), with free movement (Articles 34 to 36, Article 45, Article 49, Article 54, Articles 56 and 63 TFEU), and respect for basic human rights (Article 6, Articles 8 and 13) of the 1950 European Convention on Human Rights and (Articles 24 and 47) the 2000 EU Charter of Fundamental Rights.

Keywords: hierarchy of norms, sources of European civil procedure law, Treaty of Lisbon of 2007, European Area of Civil Justice

